

şahları İran'a ve Basra körfezinden Hindistan'a gümüşün kaçışını önlemeye çalışmışlardır. Memlükler Mısır'dan, gümüşten başka bakırın ve bakır paraların da Hicaz ve Hindistan'a akmasına karşı tedbirler almışlar, fakat pek başarılı olamamışlardır.

Büveyhîler'in 1010'dan sonra Bağdat'ta ve başka bir yerde gümüş para darbetmedikleri iddiası hükümetlerinin son elli yılına rastlarsa da 1013'te Şiraz'da darbedilen Büveyhî dirhemleri günümüze ulaşmıştır (Artuk, I, sikke nr. 1039).

Selçuklular'ın da dirhemleri azdır. Selçuklu sultanlarının kesintili dirhem darbettikleri ileri sürülmektedir. Anadolu Selçukluları zamanında gümüş dirhem ve bakır paralar kesilmiştir.

Moğollar batıya doğru yayılırken Çin'den büyük miktarlarda gümüşü serbest bırakmışlardır. İlhanlılar'ın klasik İslâm dirhemine bağlı kalmadıkları anlaşılmaktadır. Bunların, her biri 6 dirhem ağırlığında gümüş dinar, dînâr-ı râbih veya râic ya da Tebriz dinarı adı verilen gümüş sikkeleri vardır. "Tenke" veya "tenkçe" denilen diğer gümüş sikkeleri mis-kalin üçte biri ağırlığındaydı. Bunların 108 adedi, adına "sum" denilen 36 mis-kal ağırlığında bir gümüş çubuk ediyordu (Togan, s. 6). Tenkenin kullanımı Tımurlular zamanında da devam etmiştir.

Kuzey Afrika'da gümüş dirhemlerin tarihi değişik bir gelişme göstermiştir. Emevîler'den sonra İdrîsîler'in ve Ağlebîler'in de şer'î dirheme bağlı kaldıkları görülmektedir. Şekil bakımından orijinalite peşinde olan bu devletlerin dirhemleri üzerindeki yazılar doğu küfî hattından farklı olduğu gibi Muvahhidler ve Hafsîler'in dirhemleri kare veya dikdörtgen şeklindeydi. Ağlebîler'den II. İbrâhîm (875-902) bunu yasaklayıp 10 adedi 1 altın değerinde olan "işârî dirhem"i darbettirmiştir. Tunus'ta Hafsîler'in darbettikleri kare dirhemler şer'î dirhemnin yarısı ağırlığındaydı. Ancak Hafsî hükümdarları sikkelerin sarraf vb. eliyle taşış edilmesine engel olamamışlardır. Bu münasebetle Müstansır-Billâh 1262'de dirhemi tedavülden kaldırmış, "handûs" adıyla bakır para çıkarmış, fakat çok geçmeden bu kara dirhemi de tedavülden çekmiştir. Bir başka Hafsî hükümdarı olan Sultan Osman (1435-1488) Nâsîrî dirhemnin tedavülünü yasaklayarak yeni bir dirhemi tedavüle çıkarmıştır. Bunun birçok kusura vardı.

Murâbıtlar, Muvahhidler ve Fâtımîler devrinde altın monometalizmi vardı. Se-

lâhaddîn-i Eyyûbî Mısır'ı Fâtımîler'den aldıktan sonra el-Melikü'n-Nâsır unvanıyla Nâsîrî dirhemler kestirmişti. Bu hükümdar dönemi dirhemlerindeki gümüş miktarının eksik olduğu, bu münasebetle el-Melikü'l-Kâmil'in sikke ıslahı girişiminde bulunarak 1225 yılında Nâsîrî dirhemleri yasakladığı ve üçte ikisi gümüş olan Kâmilî dirhemi tedavüle çıkardığı anlaşılmaktadır. Ancak yapılan son modern analizlerde her iki hükümdarın dirhemlerinde % 28-29 oranında gümüş bulunduğu ortaya çıkmıştır.

Mısır'da Bahrî Memlükler devrinde (1250-1389) dirhemnin ayanı yüzde 45-69 arasında değişmiştir. Makrîzî, Baybars'ın dirhemlerinin üçte ikisinin gümüş olduğunu ve üzerinde arslan resminin bulunduğunu belirtmektedir. Burcî Memlükler zamanında (1382-1517) genellikle dirhemlerin üçte ikisi bakırdı. Bunlara "nukre dirhem" denirdi. Sultan el-Melikü'l-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî (1412-1421), bakır paraları tedavülden kaldırıp saf gümüşten dirhem ve yarım dirhem ağırlığında sikkeler çıkarmış, bunlardan yarımliklar çok rağbet görmüştür. Bu para şer'î dirhem esası üzerinde yapılan son denemedir. Mısırlılar buna "nısf fidâ" adını vermişlerdir. Batılılar bu parayı "el-Müeyyed"den bozma "Medin, Medini" şeklinde anmışlardır. Osmanlılar tarafından Suriye ve Mısır'ın ilhakından önce Halep darbı bazı gümüş paraların Bursa'ya kadar ulaştığı ve Halebî akçe adıyla anıldığı anlaşılmaktadır. Halep'e bağlı sancakların tahrir defterlerinin baş kısmındaki kanunnâmelerde de aynı şekilde Halebî akçe tabirine rastlanmaktadır. Bir Halebî akçesine bir buçuk Osmanlı akçesi değeri takdir edilirdi. Memlük Sultanlığı'nda tedavül eden sikkelere, özellikle yarım dirhemlik bu gümüş para birimine akçeden ayırmak için evvelâ "kıt'a", daha sonra ise bunun Farsça'sı olan "pâre" adı verilmiştir. Para birimi olarak dirhem ve dinar adında sikkeler darbetmeyen Osmanlılar, gerektiğinde ve özellikle şer'î huccetlerde ve bunların Arapça yazılması halinde gümüş ve altın para anlamında dirhem ile dinarı kullanırlardı. Ancak bu durumda "günün geçerli parasıyla" ifadesi de eklenirdi.

Dirhem günümüzde Birleşik Arap Emirlikleri ve Fas'ın para birimi, Libya dinarının binde biri, Suudi Arabistan riyalinin yüzde biri ve Küveyt dinarının onda biri olarak varlığını sürdürmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

- Kudâme b. Ca'fer, *el-Harâc*, Köprülü Ktp., nr. 1076, 8. bâb, vr. 19^a, ayrıca bk. tür.yer.; Mâverîdî, *el-Ahkâmü's-sultânîyye*, Kahire 1298, s. 146; Makrîzî, *en-Nükdü'l-İslâmîyye*, İstanbul 1298, tür.yer.; *en-Nükdü'l-'Arabîyye ve'l-İslâmîyye ve 'ilmü'n-nümîyyât* (nşr. Anistas el-Kermilî), Port Said 1987, tür.yer.; Selânikî, *Târîh* (İpsirli), II, 585, 588, 706, 785, 786, 826; Ahmed b. Sebât el-Hümâmî, *Çünyetü'l-hüssâb fî 'ilmi'l-hisâb*, Süleymaniye Ktp., Aya-sofya, nr. 2728, vr. 26^a vd.; F. B. Pegolotti, *La Pratica della Mercatura* (nşr. Allan Evans), Cambridge 1936, tür.yer.; Abdürrezzâk-ı Şems-i İsrâk, *Noğustîn Sikkehâ-i İmparatorî-i İslâm*, İsfahan 1379 hş., tür.yer.; Nuri Pere, *Osmanlılarda Madenî Paralar*, İstanbul 1968, s. 12-13 ve tür.yer.; Artuk, *İslâmî Sikkeler Kataloğu*, I-II, tür.yer.; M. Lombard, *Monnaie et histoire d'Alexandre à Mahomet*, Paris 1971, I, tür.yer.; Muhammed Ebû'l-Ferec el-Uş, "en-Nükdü'l-'Arabîyyetü'l-İslâmîyye maşdar veşâ'iki li't-târîh ve'l-fen", *el-Mü'temerü'd-devlî li-bilâ-di's-Şâm*, Amman 1974, s. 267-301; Tadeusz Lewli, "Le commerce des Samanides avec l'Europe orientale et centrale à la lumière des trésors de monnaies coufiques", *Studies in Honour of G. C. Miles*, Beirut 1974, s. 219-234; Claude Cahen, "Monetary Circulation in Egypt at the Time of the Crusades and Reform of al-Kamil, The Islamic Middle East 700-1900", *Studies in Economic and Social History*, Princeton 1981, s. 315-333; Jere L. Bacharach, "Monetary Movements in the Medieval Egypt", *Precious Metals in the Later Medieval and Early Modern World* (ed. J. F. Richards), Durham 1983; a.mlf. — Andon A. Cordus, "Studies on the Finness on Silver Coins", *JESHO*, XI/3 (1968), s. 298-317; Abdülhay el-Kettânî, *et-Te'râtîbü'l-idâriyye* (Özel), II, 173-185; W. Hinz, *İslâm'da Ölçü Sistemleri* (trc. Acar Sevim), İstanbul 1990, s. 1 vd.; J. A. Decourdemanche, "Etude métrologique et numismatique sur les misqals et les dirhems arabes", *Revue numismatique*, série 4, XII, Paris 1908, s. 208-240; Zeki Velidi Togan, "Moğollar Devrinde Anadolu'nun İktisadi Vaziyeti", *THİTM*, I (1931), s. 1-42; Andrew M. Watson, "Back to Gold and Silver", *The Economic History Review*, 2^{em} series, XX/14, Hardforshire 1967, s. 1-34; Philip Grierson, "The Monetary Reforms of Abd al-Malik, Their Mitrological Basics and Their Financial Repercussions", *JESHO*, XIII/3 (1970), s. 241-264; E. V. Zambaur, "Dirhem", *İA*, III, 94-95; Pakalın, I, 453-454; G. C. Miles, "Dirham", *EI*² (Fr.), II, 328-329.

HALİL SAHİLLİOĞLU

DİRİLİŞ

(bk. BA'S).

DİRİLİŞ

Düşünce, edebiyat ve siyaset dergisi.

Kurucusu, başyazarı ve yayın yönetmeni Sezai Karakoç'tur. İlk iki sayısı aylık olarak Ankara'da çıkan *Diriliş*, Mart 1966'dan itibaren değişik süre ve peri-

yotlarla İstanbul'da yayımlandı. Yayın dönemleri şöyledir: I. dönem: Mart ve Nisan 1960, iki sayı. II. dönem: Mart 1966-Nisan 1967, on iki sayı. III. dönem: Ekim 1969-Ocak 1971, on altı sayı. IV. dönem: Eylül 1974'ten itibaren ve 1. sayıdan başlayarak on sekiz sayı çıktı. Bu dört dönemde de aylık olarak yayımlandı. V. dönem: 6 Mayıs 1976 tarihli 19. sayı ile başladı. "Düşünce, edebiyat ve siyaset günlüğü"ne dönüşen *Diriliş* pazartesi ve perşembe günleri yayımlandı. Bu yayın dönemi 3 Ağustos 1978 tarihli 60. sayı ile sona erdi. VI. dönem: Ekim 1979'da 61. sayıdan başlayıp tekrar aylık olarak on iki sayı devam etti. 7 Ocak 1983'te 73. sayıdan itibaren günlük gazeteye dönüşen *Diriliş*'in bu yayın dönemi 17 Haziran 1983 tarihli 233. sayıya kadar sürdü. VII. dönem: 25 Temmuz 1988'de haftalık olarak tekrar 1. sayıdan başlayan dergi yayımını Şubat 1992'ye kadar sürdürmüştür.

1960 sonrasındaki fikrî ve edebî hareketlerde etkili olan *Diriliş* dergisinin yayımlandığı zemini belirtmek için şu hususları göz önünde bulundurmak gerekir: Osmanlı Devleti'nin son günlerindeki gruplaşmalar ve bunların sebep olduğu tartışmalar, Türkiye'deki fikrî ve siyasî çevrelerde de etkisini uzun süre göstermiştir. Çünkü bir yandan çökmüş kurumlardan kalan hâtıralar tazeliğini korumuş, bir yandan da müslüman aydınlar ve halk ile devlet arasındaki münasebetler zaman zaman gerilimli bir ortamda cereyan etmiştir. Bu durum âcil meselelerle uğraşmayı bir zaruret haline getirirken ilim, fikir ve edebiyat adamlarının çalışma zeminlerinde ortaklığı korumak da güçleşmiştir.

Diriliş dergisinde ise başlangıcından itibaren özellikle edebî ve fikrî çalışmaların ortak bir atmosferde toplanmasına çalışıldığı görülmüş, derginin adında sembolize edilen diriliş kavramı gelişti-

rılmıştır. Diriliş başlangıçta düşünce dünyasına ve İslâm âleminin genel durumuna bir bakış tarzı olarak belirlemiştir. Zaman içinde İslâm toplumlarının kendi gerçekliğini idrak etmesi ve bu amaçla geçmişteki İslâm kültüründen hareketle devletlerin ve toplumların yapılanması üzerine düşünceler geliştirilmiştir.

Diriliş'teki görüş ve düşünceler esas itibariyle muhtevalarını Sezai Karakoç'un kendi imzası ve takma adlarla yazdığı yazılarda bulmuştur. Aynı doğrultudaki görüşler, edebiyatın şiir, hikâye ve deneme türündeki örnekleriyle *Diriliş* çevresinde yeni bir anlayış doğurmuş, genç şair ve yazarların yayımlanan çalışmalarını aynı inanç ve anlayış doğrultusundaki filizlenmenin örnekleri olmuştur.

Diriliş'te, özellikle günlük gazete ve haftalık dergi olarak yayımlandığı dönemlerde siyasî konulara da aktüel görünüşleri içinde yer verilmiştir. Gerek çağdaş İslâm dünyasındaki verimlerden örneklerin, gerekse Batı edebiyatından çevrilerek yayımlanan metinlerin seçiminde sadece atılım halinde kalan değil, fikrî olgunluk seviyesinde de yer alan yazarlara öncelik tanındı. *Diriliş*'in bütün yayım sürelerinde aynı zamanda divan şiirinden ve tasavvuf metinlerinden de çeşitli örnekler yayımlandı.

Diriliş'te savunulan düşünceler hem resmî kültür siyasetiyle hem de Marksizm gibi Batı kökenli muhalif düşüncelerle bağdaşmayan bir tarzda gelişti. Bundan dolayı her iki kesim tarafından da tepkiyle karşılanan dergi, yayımına ara verildiği zamanlarda bile, özellikle düşünce ve edebiyat alanlarında kesintisiz ve etkili bir fonksiyona sahip oldu. Kendisi dışındaki edebî anlayışları, yazarları ve dergileri de etkiledi.

Diriliş'te yazan başlıca şair ve yazarlar şunlardır: Sezai Karakoç (Zülfü Can-yüce, Mehmet Yasin, Mehmet C. Güneş, Sait Yeni), Abdullah Öztemiz Hacrtahiroğlu, Rasim Özdenören, Cahit Zarifoğlu, Nuri Pakdil, Erdem Bayazıt, Ziya Nur, Ebubekir Eroğlu, Durali Yılmaz, Mehmed Çavuşoğlu, İsmail Killoğlu, Ahmet Yücel, Kâmil Eşfak Berki, Alaeddin Özdenören, İsmet Özel, Cahit Koytak, Ahmet Kot, Arif Soylu, Muzaffer Budak, Kâmil Öztürk, Ali Özkavaf, Şakir Diclehan, Cafer Barlas, Necatî Çavuş, Yüksel Peker, Yüksel Kanar, Hamit Can, Ömer Erdem, Ahmet İşler, Kâmil Doruk, Mustafa Ruhi Şirin, H. İbrahim Kaymak, Tahir Yücel, Ahmet Kahraman, Bülent T. Demirgil, Turgut Akman, İbrahim Serhat Canbolat,

Yener Sonuşen, Mevlüt Ceylân, Mevlâna İdris.

Eserlerinden tercümeler yapılan yazarlardan bazıları ise şunlardır: Osman Yahyâ, Mahmud Ahmed, Muhammed Hamîdullah, İnamullah Han, Ebû'l-Hasan Ali Nedvî, Resul Hamzatov, Ahdat Suyef, T. S. Eliot, A. Sorokin, S. Kirkegaard, Paul Hazard, Virginia Woolf, Gabriel Marcel, W. Faulkner, Rilke, Claudel, Dylan Thomas, Ezra Pound, Hard Crane, W. Blake, Karl Jaspers, Wolfgang Köhler, Arland Ussher, W. B. Yeats, Eugene Ionesco.

BİBLİYOGRAFYA :

Şakir Diclehan, *Sanat ve Düşünce Dünya-sında Sezai Karakoç*, İstanbul 1980, tür.yer.; Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, İstanbul 1983, s. 215; *TDEA*, II, 325-326; V, 180-182.

EBUBEKİR EROĞLU

DİRİMTEKİN, Feridun

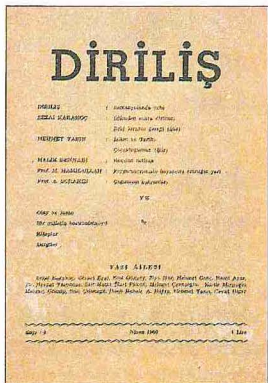
(1894-1976)

Türk tarihçisi.

Asıl adı Mehmet Feridun'dur. Dukagin-zâde Mehmed Cemal Bey'in oğlu olup İstanbul'da doğdu ve soyadı kanunu çıkıncaya kadar Dukagin-zâde (Dukakinzâde, Dokakinzâde) aile adını kullandı.

İlk ve orta öğrenimini İzmir'de gördükten sonra İstanbul'a gitti ve Kuleli Askerî Lisesi'ne girdi. Buradan 1910'da, Harbiye'den de 1912'de mezun oldu. Teğmen olarak Balkan, Çanakkale, Kafkas cephesi savaşlarına katıldı. 1921'de Anadolu'ya geçerek Sakarya Savaşı'nda birinci grup erkân-ı harbiyyesinde görev aldı; aynı yılın kasımında yüzbaşılığa yükseldi. İstiklâl Savaşı'ndan sonra Harp Akademileri'ndeki tahsil dönemini tamamlayarak 1924 yılı Temmuzunda kurmay oldu. Aynı yıl Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye'de görevlendirildi. 1925'te Harp Akademileri taktik öğretmeni, 1926'da da harp tarihi öğretmeni oldu. Askerlerin yabancılarla evlenmesini yasaklayan kanunun çıkması üzerine eşi yabancı olduğundan 22 Eylül 1927'de askerlikten ayrıldı. Ancak sivil öğretmen olarak akademideki derslerine devam etti.

F. Dirimtekin Türk Hava Kurumu'nda reis muavinliği (1935-1939), 1939'da Beden Terbiyesi İstanbul Bölge müdürlüğü, 1942'de Eminönü Halkevi başkanlığı görevlerinde bulundu. 1942-1946 yılları arasında bu halkevinin tarih ve müze şubesinin İstanbul müzeleriyle yakın bağlantı kurmasını sağladı. 1945'ten

Diriliş'in
1. sayısının
kapağı